

nyok. Említésre méltó az árva-váralyjai uradalmi múzeum madárgyűjteménye is.

Idegen ornithológusok közül, kik hazánk érdekes ornisát tanulmányozták és szintén hozzájárultak szakunk fejlesztéséhez, becses adatokat szolgáltattak: Rezső trónörökös ő fensége, ki Brehm Alfred-del és Homeyerrel a Dunát utazta be madártani célokból, Temminck, Heckel, a két Natterer, Landbeck, Rosenhauer, Letsch, ki a Szerémséget és Bánságot buvárolta át, Naumann,

schmidhoffeni lovag Tschusi és Hodek.

Jelenlegi ornithológiai irodalmunk fő feladata az eddig gyűjtött anyagot feldolgozni, ismereteinket összegezni s a nemzetnek közkincsévé tenni. A Természettudományi Társulat, mely megalakulásával lendületet adott az összes természettudományoknak, bizonyára ennek a feladatnak akart legalább részben megfelelni, mikor Herman Ottót egy általános ornithológia megírására megbízta.

CHERNEL ISTVÁN.

TERMÉSZETRAJZI IRODALMUNK ÉRDEKÉBEN.

Természethistóriai magyar irodalmunknak az a része, a melyet »tudományos« jelzővel szoktunk illetni, három főszempontból szólítja ki a vele való foglalkozást, ú. m. az irány, a terjedelem s végre azon hatás szempontjából, a mellyel a magyar társadalom közmívelődésére hat.

Főképen az első és a harmadik szempont érdemel figyelmet, a mennyiben szervesen összefüggő; a második szempont kevésbé lényeges, még pedig azért, mert lehet valami tudományág irodalma nagy terjedelem mellett merőben hatás nélkül való s lehet a terjedelem aránylag csekély, de a benne kifejtett helyes irány nagy hatást szülhet.

Legyen szabad, természethistóriai irodalmunk állattani részével foglalkozva, azt a felállított szempontokból általánosan megírni.

Tagadhatatlan tény, hogy állattani irodalmunk a legújabb időben lendületet vett, terjedelem szerint megnövekedett; az is tagadhatatlan, hogy a lendület javarésze, leíró irányzat mellett, faunisztikus, s hogy e mellett a tulajdonképeni tudományos állattan, a zootomia, csak a legutóbbi időben válik érezhetővé.

A magyar tudományos Akadémia harmadik osztályának munkálatai és megbízásai, a Kir. M. Természettudo-

mányi Társulat kiadványai, a magyar nemzeti múzeum természetrajzi osztályainak közlönye s más források a mondottakat világosan bizonyítják.

Vannak monografiáink az Orthopterákról, a Lygaeidákról, a pókokról stb.; vannak seregszámra enumerációink; vannak nagy számmal új fajokat leíró disszertációink; legtöbbjének tudományos becse kétséget nem szenved, sőt nem egyről az is kimutatható, hogy az állattan tudományának egyetemébe befolyt; mind ez a tudomány érdekének szempontjából mindenesetre becses.

De elgondolva, hogy nekünk, magyarokul, mint minden más nemzetnek is, a tudomány egyetemességén kívül, mely az emberiség közös feladata és célja, még külön feladatunk is van, t. i. a magyar nemzet közmívelődésének fejlesztése; elgondolva, hogy nyelvünk teljes elszigeteltségénél fogva a közmívelődés minden lényeges tényezőjét a magunk erejéből kell kiteremtünk, tehát a legnagyobb gondtal kell megválogatnunk az irányt; ezeket elgondolva: önként felmerül előttünk a hatás kérdése, a mellyel állattani irodalmunk a nemzet közmívelődését előmozdítja.

A hatást teljes elfogulatlansággal kutatva, arra a szomorú tapasztalatra kell jutnunk, hogy újabbkori magyar

tudományos állattani irodalmunk hatását a társadalom szellemében, tehát a nemzet közmívelődésében — néhány halavány, ingadozó nyom kivételével — hiába keressük. S ezen nem is fogunk csodálkozni, a midőn tapasztaljuk, hogy az irodalom azon részében, a melyre a tudományos irodalomnak köztelen kellene hatnia, e hatásnak még nyomait is alig alig találjuk: értem a tankönyv-irodalmat, a mely a közmívelődés előmozdításának leghathatósabb közege.

Ennek a jelenségnek okát másban keresnünk nem lehet, mint az irányban. Az irányt természetesen a szakírók gondolkodás módja teremti meg; foglalozunk tehát ezzel.

Szakíróink egyik része a régibb, tisztán descriptív iskolának híve, majdnem tisztán a magyar terület jelenségeire szorítkozva, úgy gondolkozik, sőt ezt értekezéseiben ki is mondja, hogy legelőbb is az állatcsaládokat kell monograficze feldolgozni s csak a midőn ez megtörtént, lehet az összefoglaló művet megírni. Talán nem is szükséges tüzetesen bizonyítgatni, hogy ez a nézet alapjában tévedés; mert hiszen bizonyos, hogy a monografiák elkészültéig nem lehet a közmívelődésnek megállást parancsolni s viszont az is bizonyos, hogy a monografiák sohasem végződnek, sohasem merítik ki a tárgyat s a legjava is csak annyit mutat ki, a mennyit a folyton fejlődő tudomány bizonyos fokán, vagy korszakában kimutatni lehet. A mondott nézethez való szoros ragaszkodás mellett tehát le kellene mondani összefoglaló forrásművek szerzéséről.

Szakíróink másik, modernebb irányú része azt vallja, hogy a tudományt csak a tudományért kell művelni; a tudomány magaslatára érve, folyton új meg új tényeket kell felderíteni. Itt talán nem kell tüzetesen bizonyítgatnom, hogy a ki csak egy szaknál marad s megfelelkezik arról a hatásról, a melylyel az egyetemes tudomány az egyes szakokra van, az szükségképen egyoldalulvává válik s okvetetlenül belemerül

oly minúciákba, a melyek az egyetemes tudomány lüktetésében mindinkább elszigetelik, a közmívelődésre való hatástól pedig elütik, akkor, a midőn tagadhatatlan, hogy a közmívelődés és tudomány között kölcsönös a hatás.

Kötelességem azonban elismerni, hogy mind a két iránynak követőit az a vágy hatja át, hogy a nemzet tudományos reputációját emeljék, a mi a külföld felé gyakran sikerül is; de nagyon sajnálatos dolog, hogy ennek a nemzet közmívelődésére nincsen s nem is lehet kellő visszahatása.

Ez tartozik állattani szakirodalmunk mai irányzataira s minthogy az elfogulatlan bírálat nem lehet kedvező, reá-háramlik a kötelesség, hogy irányt jejlölve, ezt is tegye mások bírálatának tárgyává.

Szerintem a helyes irány eltalálása nem is oly nehéz feladat, sőt könnyűvé válik, ha a szigorú tárgyilagosság üvegén tekintjük a dolgot, a mi annál könnyebb, mert hiszen előttünk áll az előrehaladott nyugot.

Az angolok, a francziák, a németek is nagy gondot fordítanak területeiknek faunisztikus irányban való kutatására s a szerzett anyag feldolgozására, épen úgy mint magunk; de nem érik be ezzel, még pedig igen természetes okoknál fogva nem.

A legfőbb ok az, hogy egy adott területnek még oly gondos kikutatása is mindig és örökké csak kiszakított, tehát töredékes része marad a jelenségek egyetemességének s épen ezért határozott fogalmak megállapítására alkalmatlan; már pedig teljesen bizonyos, hogy csak a határozott fogalmak alakulásának lehetősége lehet igazi, termékenyítő hatással a tudományra, mint a közmívelődésre is.

Az előrehaladott nyugaton tehát már a közmívelődés eredetétől fogva reáakadunk az összefoglaló munkákra is, a melyek kezdetben — mint maga a tudomány is — gyarlók; de a tudomány fejlődésével folyton javúlnak s határozottan azt az irányt követik, hogy

ne csak egy adott terület jelenségeit foglalják össze, hanem a jelenségek egyetemes képét is adni iparkodjanak. Nem volna nehéz bebizonyítani, hogy innen eredt azután az a sajátosság is, a mely a különböző nemzetek tudományos szellemét jellemzi, a mely azután kölcsönös-ségben áll az illető nemzet szellemével is.

Hogy önmagammal érveljek, meg lehet, hogy a magyar föld pókjairól írott művemben nyújtottam határozottabb fogalmat a magyar föld pókjairól, de a pókok egyetemességéről nem; s így az, a ki az utóbbit keresi, nyomban más nemzet irodalmára szorúl, mely szellemi sajátossága szerint nem magyar.

Itt rejlik azután annak az oka, hogy műveinkben vajmi kevés a sajátos szellem, hogy kevésbbé önálló erőink idegen szellem rabjaivá válnak, s így a nemzeti tudományosságra s még inkább közművelődésére hatással nem lehetnek.

Be kell vallanunk, hogy egész szakokra nézve merőben más nemzetek irodalmára vagyunk utasítva, tehát idegen szellem hatásának kitéve.

Be kell vallanunk, hogy legjobb tankönyvíróink is, egyetemes jellemű magyar munkák hiányában szűkölködve, idegen forrásokra szorúlnak s így idegen szellem hatása alatt működnek.

Be kell vallanunk, hogy közművelődésünk fogyatkozásai valóban nemcsak állattani, hanem egyéb tekintetben is ebben gyökereznek.

Végre be kell vallanunk, hogy az egyetemes jellemű munkák szerzésével szakirodalmunk valóban adósa a nemzetnek.

Nagyon élénken éreztem ezt már akkor, a midőn a magyar halászatról írott könyvemnek természethistóriai részét terveztettem s innen származott az, hogy bevezető részében legalább vázlatosan iparkodtam egy egyetemes képet nyújtani.

Tiszta és határozott meggyőződés ezek után, hogy mi magyarok sem érhetjük meg más úton az igazi közművelődést, mint a mely úton elérték azt más nemzetek, s hogy éppen ezért gon-

dosan meg kell választanunk az irányt, s azt öntudatosan ki is kell fejtenünk.

Az irány: a fogalmaknak az egyetemességre állapított fokozatos tisztázása; az eszköz: egyetemes képet nyújtó magyar munkák írása.

Ezeket átgondolva, ajánlkoznám én egy, a madarakat tárgyaló oly munkának megírására*, mely a madarakat a tudomány mai magaslatán egyetemes szempontból is tárgyalva, a hazaiakat külön kiemelné. A munka főbb szakaszai a következők volnának:

I. *Általános rész.* A madár a természeti jelenségek egyetemében. — A madár szervezete és összehasonlítása. — A szervezet és a biológia viszonya. — A szervezetnek tiszta mechanikája. — A hang és módosulásai. — A repülés és módosulásai. — A repülésvonulás rendjének fizikája. — A vándorlás jelensége. — Az éj és napszak szerint való csoportosítás. — Az évszak szerint való csoportosítás. — A fészkelés szerint való felosztás. — Az alakoskodás (mimikrizmus). — A madármunka a természet háztartásában. — A madarak rendjének legjellemzőbb alakjai. — A magyarországi madarak beillesztése.

II. *A magyarországi madarak természethistóriája.* A madarak a magyar nép szellemében: a) Régi természetrajzi írók felfogása; — b) a madár a tiszta népköltészetben; — c) a madár a magyar remekíróknál; — d) a madár a magyar példabeszédben; — e) a madár és a magyar szólásmód; — f) a madár és a magyar mondóka. — A népies ornithológia foglalatja. — A magyarországi madarak életének általános képe; — alaktana és elhelyezkedése; — általános biológiai méltatása. — A magyarországi madarak rendszerének kifejtése. — A magyarországi madár családok, nemek és fajok tüzetes leírása; a főbbeknek rajjai. — A magyar ornithológia mesterszótára.

HERMAN OTTÓ.

* Ez ugyanis az az ajánlkozás, melynek alapján a Választmány Herman Ottó-t »A madarak« című munka megírásával megbízta. (L. a Társulati Ügyeket.) A SZERK.

Creative Commons License Deed

Nevezd meg! - Így add tovább! 3.0 Unported (CC BY-SA 3.0)

Ez a [Legal Code \(Jogi változat, vagyis a teljes licenc\)](#) szövegének közérthető nyelven megfogalmazott kivonata.

[Figyelmeztetés](#)

A következőket teheted a művel:

szabadon másolhatod, terjesztheted, bemutathatod és előadhatod a művet

származékos műveket (feldolgozásokat) hozhatsz létre

kereskedelmi célra is felhasználhatod a művet

Az alábbi feltételekkel:

Nevezd meg! — A szerző vagy a jogosult által meghatározott módon fel kell tüntetned a műhöz kapcsolódó információkat (pl. a szerző nevét vagy álnévét, a Mű címét).

Így add tovább! — Ha megváltoztatod, átalakítod, feldolgozod ezt a művet, az így létrejött alkotást csak a jelenlegivel megegyező licenc alatt terjesztheted.

Az alábbiak figyelembevételével:

Engedélyezés — A szerzői jogok tulajdonosának engedélyével bármelyik fenti feltételtől [eltérhatsz](#).

Közkinccs — Where the work or any of its elements is in the [public domain](#) under applicable law, that status is in no way affected by the license.

Más jogok — A következő jogokat a licenc semmiben nem befolyásolja:

- Your fair dealing or [fair use](#) rights, or other applicable copyright exceptions and limitations;
- A szerző [személyhez fűződő](#) jogai
- Más személyeknek a művet vagy a mű használatát érintő jogai, mint például a [személyiségi jogok](#) vagy az adatvédelmi jogok.

- **Jelzés** — Bármilyen felhasználás vagy terjesztés esetén egyértelműen jelezned kell mások felé ezen mű licencfeltételeit.